

Varsinais-Suomen strategia 2040+ (luonnos)

9.6.2025

Varsinais-Suomen liitto
PL 273, 20101 Turku
kirjaamo@varsinais-suomi.fi
varsinais-suomi.fi

Sisällys

Varsinais-Suomen strategia 2040+ (luonnos)	1
Varsinais-Suomen strategia 2040+	4
Maakuntasuunnitelma	4
Maakuntaohjelma rakentuu kärkitavoitteille	5
Kestävästi elinvoimainen Varsinais-Suomi 2040	5
Ainutlaatuisen houkutteleva Varsinais-Suomi 2040	10
Varsinais-Suomi sinua varten 2040	14
Älykkään erikoistumisen strategia	19
Merelliset ratkaisut (Maritime solutions)	20
Ruokainnovaatiot ja ruokaturva (Food innovations and security)	20
Terveysratkaisut (Professional health solutions)	20
Älykkäät ratkaisut (Smart solutions)	20
Kestävä muutos (Leading the sustainability change)	20

Varsinais-Suomen strategia 2040+

Varsinais-Suomen strategia 2040+ (Egentliga Finlands strategi 2040+) on maakunnan kehittämisen asiakirja, joka sisältää sekä maakuntasuunnitelman 2040+, maakuntaohjelman 2026–2029 ja älykkään erikoistumisen strategian 2026–2029. Maakuntasuunnitelma kuvaa maakunnan tavoiteltua kehitystä visiotasolla. Neljän vuoden välein laadittava maakuntaohjelma sisältää maakunnan mahdollisuuksiin ja tarpeisiin, kulttuuriin ja muihin erityispiirteisiin perustuvat kehittämisen tavoitteet, kuvauksen maakunnan kehittämisen kannalta keskeisistä hankkeista ja muista olennaisista toimenpiteistä, laadittavista yhteistyösopimuksista tavoitteiden saavuttamiseksi ja tarvittaessa määrittelyn alueen kuntien yhteistyöalueista sekä suunnitelman ohjelman rahoittamiseksi. (Maankäyttö- ja rakennuslaki ja Laki alueiden kehittämisestä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanosta.)

Varsinais-Suomen strategian ja siihen kuuluvien maakuntasuunnitelman, maakuntaohjelman ja älykkään erikoistumisen strategian päivitys käynnistyi syksyllä 2024. Valmistelu on edennyt aktiivisen verkosto- ja työpajatyöskentelyn tukemana hyvin ja aikataulussa, ja Varsinais-Suomen strategia 2040+ on maakuntaohjelman ja älykkään erikoistumisen strategian osalta nyt luonnosvaiheessa.

Valmistelusta vastaa ja sitä koordinoi Varsinais-Suomen liitto. Valmistelussa on ollut mukana laaja joukko asiantuntijoita Varsinais-Suomesta: kunnista, korkeakouluista, oppilaitoksista, valtion virastoista, sekä alueen kehittämiseen osallistuvista yhteisöistä, järjestöistä ja yrityksistä. Varsinais-Suomen strategialuonnos valmistuu elokuussa 2025 ja se lähetetään tämän jälkeen lausuntokierrokselle. Varsinais-Suomen strategia 2040+ hyväksyy maakuntavaltuusto joulukuun 2025 kokouksessaan.

Maakuntasuunnitelma

Maakuntasuunnitelma kuvaa maakunnan tavoiteltua kehitystä visiotasolla, vuonna 2040+. Suunnitelma sisältää strategian vision, arvot, horisontaaliset teemat ja kärkitavoitteet vuoteen 2040. Suunnitelmaan liitetään valmistelun myöhemmässä vaiheessa muun muassa maakuntakuvaus sekä aluerakenteen kuvaus.

Visio 2040+		Muotoillaan kuvaamaan Varsinais-Suomen tavoittelemaa eurooppalaisen yhteydenrakentajan / kehittäjän / eteenpäin katsovan innovoijan / kokonaisvaltaisesti hyvää elämää tarjoavaa maakuntaa.		
Arvot:		Vastuullisuus, saavutettavuus, uteliaisuus, luottamus		
Kärki-tavoitteet 2040:		Kestävästi elinvoimainen Varsinais-Suomi	Ainutlaatuisen houkutteleva Varsinais-Suomi	Varsinais-Suomi sinua varten
Horisontaaliset teemat:	Kestävä talous ja kilpailukyky Luonto ja puhdas siirtymä Kokonais-turvallisuus Uudistumiskyky ja tulevaisuus-valmius	Maakuntaohjelman tavoitteet 2030 ja toimenpiteet 2026 -2029 ryhmiteltynä:		
		Kasvuhakuinen yritystoiminta	Yrittäjä- ja osaajamyönteisyys	Osaava kansalaisuus
		Murrosteknologiat	Elämykset, yhteydet ja kulttuuri	Hyvinvointi ja hyvä elämä
		Kestävä ruoka - ja resurssitalous		Luonto ja yhteinen kulttuuriympäristö
		Älykkään erikoistumisen painopisteet 2026 -2029:		
		Merelliset ratkaisut / Ruokainnovaatiot ja ruokaturva / Terveysratkaisut / Älykkäät ratkaisut / Kestävä muutos		

Strategian horisontaaliset teemat ovat laajoja asiakokonaisuuksia, joiden katsotaan olevan tärkeää näkyä läpi koko maakuntastrategia-asiakirjan, kaikissa kärkitavoitteissa. Horisontaalisia teemoja kuljetetaan kärkitavoitteiden alle kirjattujen tavoitteiden rinnalla, jotta asioiden kytköksellisyys käy ilmi. Seuraavassa lyhyet kuvaukset neljästä horisontaalisesta teemasta sekä niistä tekstissä käytetyt lyhenteet:

Kestävä talous ja kilpailukyky (Talous)

'Kestävä talous ja kilpailukyky' tarkoittaa taloutta, joka perustuu vastuullisiin investointeihin, innovaativetoiseen liiketoimintaan ja resurssitehokkuuteen. Talouden kilpailukykyä rakennetaan Varsinais-Suomessa siten, että se tukee samanaikaisesti ekologista kestävyttä ja alueellista turvallisuutta.

Luonto ja puhdas siirtymä (Luonto)

'Luonto ja puhdas siirtymä' korostaa ekologisen kestävyden asettamista maakunnan kehityksen ytimeen. Tavoitteena on hillitä ilmastonmuutosta, vahvistaa luonnon monimuotoisuutta ja siirtyä resurssiviisaaseen kiertotalouteen. Puhdas siirtymä edellyttää uusia ratkaisuja erityisesti energiantuotannossa. Näiden tavoitteiden täytyy tulla huomioiduksi Varsinais-Suomessa kaikessa toiminnassamme.

Kokonaisturvallisuus (Turva)

'Kokonaisturvallisuus' tarkoittaa Varsinais-Suomen resilienssistä, huoltovarmuudesta ja kriisinsietokyvystä huolehtimista. Se rakentuu varautumisesta, yhteiskunnan eri toimijoiden yhteistyöstä ja keskinäisestä luottamuksesta. Turvallisuuteen liittyy vahvasti myös väestörakenteen muutosten (väestön vanheneminen, väheneminen, monimuotoistuminen) huomioiminen ja niihin proaktiivisesti reagoiminen kaikessa toiminnassamme. Ihmisten hyvinvointi, osallisuus ja yhteisöllisyys ovat keskeisiä turvallisuutta vahvistavia voimia.

Uudistumiskyky ja tulevaisuusvalmius (Uudistuminen)

'Uudistumiskyky ja tulevaisuusvalmius' tarkoittavat kykyä vastata muutoksiin ennakoivasti, rohkeasti, luovasti ja innovatiivisesti. Varsinais-Suomen osaaminen, tutkimus, teknologia ja kokeilut tukevat siirtymää kohti kestävästä ja kilpailukykyistä tulevaisuutta. On tärkeää suhtautua tulevaan uteliaasti, ja tunnistaa esimerkiksi uusia työn tekemisen tapoja. Varsinais-Suomi kehittää toimintamallejaan toimijoiden laajassa yhteistyössä ja näin ennakoii ja rakentaa yhteistä valmiutta ratkoa tulevaisuuden haasteita.

Maakuntaohjelma rakentuu kärkitavoitteille

Maakuntaohjelma on toimintaohjelma, jonka avulla maakuntasuunnitelman visiot ja kärkitavoitteet tehdään todeksi. Varsinais-Suomen maakuntaohjelman 2026–2029 rakennetta ohjaa kolme näkökulmaa maakunnan kehittämiseen: miten rakennamme elinvoimaista, vetovoimaista ja pitovoimaista Varsinais-Suomea, ja mitä nämä käsitteet meidän maakunnassamme pitävät sisällään?

Kestävästi elinvoimainen Varsinais-Suomi 2040

Elinvoima tarkoittaa kykyä synnyttää kestävästä taloudellista kasvua, työtä ja hyvinvointia. Elinvoima Varsinais-Suomessa rakentuu toimivista yrityksistä, osaavasta työvoimasta ja aktiivisesta kehittämisestä, joka hyödyntää maakunnan vahvuuksia kestävästi. Se edellyttää uudistumiskykyä, investointeja ja laajaa yhteistyötä toimijoiden välillä.

Varsinais-Suomen elinvoiman tilannekuvaa ja kehityksen suuntaa seurataan elinvoimaindeksillä, joka koostuu seuraavista muuttujista (alustava luonnos muuttujista):

- 20–64-vuotiaiden työllisyysaste (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi)
- Avoimen sektorin osuus alueen työpaikoista (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi)
- Yksityisen sektorin työpaikkamuutos viimeisen kolmen tai viiden vuoden aikana
- Asukkaiden käytettävissä olevat nettotulot (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi)
- BKT asukasta kohden laskettuna (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi)
- Väestön koulutustasomittain yli 20-vuotiaan väestön osalta (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi)
- TK-menot asukasta kohden laskettuna tai % alueen BKT:sta (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi)
- Yritystiheys 1000 asukasta kohden laskettuna (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi tai kvartaali)
- Taloudellinen huoltosuhde (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi)
- Kansallinen terveysindeksi 2020–2022

Seuraavassa esitellään maakuntaohjelman elinvoimatavoitteet. Tavoitteet on jaettu kolmeen ryhmään: kasvuhakuinen yritystoiminta, murrosteknologiat sekä kestävä ruoka- ja resurssitalous, joista erityisesti murrosteknologiat edellyttävät erityistä valmiutta uuteen ajatteluun ja muutoksen rakentamiseen. Jokaisen tavoitteen kohdalla on tunnistettu toimenpiteitä, joilla tavoitteen toteutumista vuoteen 2030 mennessä halutaan vauhdittaa.

Kasvuhakuinen yritystoiminta

1. Varsinaissuomalaiset yritykset investoivat ja kansainvälistyvät rohkeasti.

- Rakennetaan maakunnallinen startup-ohjelma ja -hub.
- Tehdään maakunnallinen liiketoiminnan kansainvälistymisen ohjelma.

Vuonna 2030 varsinaissuomalaiset yritykset investoivat ja kansainvälistyvät rohkeasti. Yritysten kasvu ja menestys tuovat laajasti elinvoimaa maakuntaan uusien hankintojen ja työpaikkojen kautta. Kilpailukykyiset yritykset houkuttelevat myös uusia osaajia Varsinais-Suomeen.

Laajentaessaan liiketoimintaansa tai pyrkiessään kansainvälistymään yritykset hyötyvät monenlaisista tukipalveluista. Näitä voivat olla esimerkiksi toimitiloihin, infrastruktuuriin, myyntiin ja markkinointiin, vientiin, kansainvälisten suhteiden rakentamiseen sekä lainsäädännöllisiin kokonaisuuksiin ja rahoitusinstrumentteihin liittyvät kysymykset. Varsinaissuomalaisten yritysten investointeja ja kansainvälistymistä tuettaessa hyödynnetään olemassa olevia rakenteita, toimintamalleja, testialustoja ja hautomoja, ja autetaan niitä kehittymään maakunnallisiksi ohjelmiksi ja hub-toiminnaksi.

Erityisenä kohteena kehittämis- ja tukitoimille ovat Varsinais-Suomen älykkään erikoistumisen strategiassa tunnistetut toimialat, unohtamatta kuitenkin muita perinteisiä aloja. On tärkeää, että yhteistyössä huomioidaan myös luovat alat ja esimerkiksi kolmannen sektorin palveluliiketoiminnan muodot.

Horisontaaliset teemat: Talous, Uudistuminen

2. Varsinais-Suomessa entistä useampi yritys tekee tuotekehitystä ja TKI-investoinnit nousevat miljardiin euroon.

- Käynnistetään TKI-kasvuohjelma yritysten TKI-investointien kasvattamiseksi.
- Vahvistetaan korkeakoulujen, ammattioppilaitosten ja tutkimuslaitosten edellytyksiä toteuttaa kasvuhakuista TKI-yhteistyötä alueen yritysten kanssa.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomessa entistä useampi yritys tekee tuote- ja palvelukehitystä ja TKI-investoinnit nousevat miljardiin euroon. Uudet varsinaissuomalaiset innovaatiot tuottavat ratkaisuja globaaleihin yhteiskunnallisiin haasteisiin, monipuolistavat maakunnan elinkeinorakennetta, lisäävät työpaikkoja ja vahvistavat tuottavuuskehitystä. Varsinais-Suomen innovaatiotoiminta on elinvoimaista ja Suomen houkuttelevimpien joukossa.

Innovaatiot vaativat laajaa osaamista ja yhteistyötä, johon tarvitaan yrityksiä, yritysverkostoja, korkeakouluja, ammatillisia oppilaitoksia, tutkimuslaitoksia, julkista ja kolmatta sektoria. Tutkimuksesta syntyvät keksinnöt tarvitsevat tukea ja rahoitusta, kun niistä tehdään yritystoimintaa. Yritysten tuote- ja palvelukehityksessä erityisesti tukea ja osaamista julkisen sektorin rahoituksen hakuun ja grant-hakemusten tekoon tarvitsevat pk-yritykset. Jotta yritykset taas löytäisivät ja osaisivat hyödyntää tutkimukseen liittyviä palveluja, tarvitaan testialustatyypistä ajattelua ja palvelumuotoilua. Luovat alat, järjestöt ja yhdistykset sekä kansalaisyhteiskunta tukevat kokeilukulttuurin vahvistamista.

TKI-kasvuohjelman kautta tavoitellaan eri kokoisia, mutta erityisesti pk-yrityksiä. Erityisesti tuotekehitys- ja TKI-toimintaa tuetaan Varsinais-Suomen älykkään erikoistumisen strategian painopisteteemoissa. Työkaluna käytetään myös Varsinais-Suomen TKI-tiekarttaa vuosille 2024–2029. On tärkeää parantaa maakunnan TKI-panostusten raportoinnin kattavuutta.

Horisontaaliset teemat: Talous, Uudistuminen

Murrosteknologiat

3. Varsinais-Suomi on datavetoisen ja uusia datateknologioita hyödyntävän luovan ja vastuullisen liiketoiminnan edelläkävijä.

- Parannetaan avoimen datan laatua ja yhteentoimivuutta sekä kehitetään datatuotteita. Laaditaan Varsinais-Suomen datatalouden ja data-avaruuksien tilannekuva ja kasvuohjelma.
- Kannustetaan maakunnan toimijoita hyödyntämään tekoälyä ja muita uusia datateknologioita liiketoiminnassaan, ja pilotoidaan näiden käyttömahdollisuuksia ennakkoluulottomasti kaikilla sektoreilla.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomi on datavetoisen ja uusia datateknologioita hyödyntävän luovan ja vastuullisen liiketoiminnan edelläkävijä. Digitaalinen tieto, eli data, kasvaa valtavalla vauhdilla ja on enenevässä määrin osa kaikkea toimintaamme. Datataloudessa tietoa kerätään, jaetaan ja hyödynnetään. Yritysten paremmat valmiudet datan hyödyntämiseen tekevät niistä yhä kilpailukykyisempiä.

Varsinais-Suomessa dataliiketoiminnan kehittämiseksi parannetaan tilannekuvaa ja laaditaan siihen perustuva kasvuohjelma. Kannustetaan toimijoita hyödyntämään uusia datateknologioita ja vahvistetaan heidän osaamistaan teknologioiden käyttämiseksi. Tähän liittyen voidaan esimerkiksi kehittää alustoja, joiden avulla datavarannot voidaan tehdä näkyväksi, sekä rajapintoja, joiden kautta data saadaan hyödynnettäväksi. Kehitetään palveluliiketoimintaa, joka hyödyntää avointa dataa. Parannetaan avoimen datan laatua ja yhteentoimivuutta sekä tiedolla johtamista ja kehitetään datatuotteita. Tekoälyn ja uusien datateknologioiden pilotointi ja käyttöönotto myös julkisella sektorilla on tärkeää. Yhteistyö hyötyy maakunnallisen ekosysteemin vahvistamisesta. Huomioidaan erityisesti toiminnan ekologinen ja sosiaalinen vastuullisuus.

Varsinais-Suomessa avoimen datan ja uusien datateknologioiden hyödyntäminen on oleellinen osa älykkään erikoistumisen strategian painopistetyötä.

Horisontaaliset teemat: Talous, Luonto, Turva, Uudistuminen

4. Varsinais-Suomi nousee keskeiseksi puolustus- ja kaksikäyttöteknologioiden kehittäjäksi Suomessa.

- Tunnistetaan tuotteiden ja palveluiden kaksikäyttömahdollisuudet toimijoiden yhteistapaamisissa.
- Vahvistetaan varsinaissuomalaisten yritysten valmiuksia osallistua puolustushankintoihin.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomi on noussut keskeiseksi puolustus- ja kaksikäyttöteknologioiden kehittäjäksi Suomessa. Näin vahvistamme maakunnan ja samalla koko Suomen turvallisuutta, ja voimme osallistua kansainväliseen puolustus- ja turvallisuusyhteistyöhön.

Puolustus- ja kaksikäyttöteknologioiden ekosysteemin muodostaminen Varsinais-Suomeen tuo yhteen kaikki asiaankuuluvat toimijat ja auttaa tunnistamaan olemassa olevien tuotteiden ja palveluiden kaksikäyttömahdollisuudet, sekä tarpeet uusille tuotteille. Ekosysteemin sisäinen vuorovaikutus auttaa myös tunnistamaan kansainvälisiä mahdollisuuksia.

Puolustushankintoihin osallistuminen niin kotimaassa kuin ulkomaillaakin edellyttää osaamista ja ymmärrystä hankinnoista ja kilpailutuksista, mitä vahvistetaan yhteistyöllä.

Oleellista on, että varsinaissuomalaiset toimijat valmistautuvat myös jälleenrakennustoimiin, esimerkiksi Ukrainassa. Teknologisten ja konkreettisten hankintojen lisäksi Varsinais-Suomella on kykyä tarjota osaamistaan koulutuksen ja palvelujen osalta.

Horisontaaliset teemat: Talous, Turva, Uudistuminen

Kestävä ruoka- ja resurssitalous

5. Varsinais-Suomessa on käynnistynyt useita uusia vihreän ja puhtaan siirtymän hankkeita, joiden energian saanti on varmistettu.

- Toteutetaan demonstraatiohankkeita uusien energiateknologioiden käyttöönotosta ja kaupallistamisesta.
- Huolehditaan, että vihreän energian infrastruktuuri Varsinais-Suomessa toteutetaan kestävästi ja vastaa hankkeiden tarpeeseen.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomessa on käynnistetty useita uusia vihreän siirtymän hankkeita, joiden energian saanti on varmistettu. Aktiivinen siirtymän toteuttaminen rakentaa hyvinvointiamme kestävästi ja parantaa kansainvälistä kilpailukykyämme, sillä vähäpäästöisille ratkaisuille on kysyntää ympäri maailmaa.

Vihreän siirtymän hankkeiden edistämiseksi Varsinais-Suomessa toteutetaan demonstraatiohankkeita energiateknologioiden käyttöönotosta ja kaupallistamisesta. Lisäksi huolehditaan vihreän energian infrastruktuurista ja sen kestävästä toteutuksesta. On tärkeää, että huolehdimme monipuolisesta ja hajautetusta energiantuotannosta koko maakunnassa, saaristoalueet ja maaseudut huomioiden. Varsinais-Suomessa tärkeää on varmistaa muun muassa saaristoliikenteen energiatarpeiden huomioiminen. Näin turvaamme myös maakunnan huoltovarmuutta. Infrastruktuuria rakennettaessa on huolehdittava ympäristö- ja kulttuuriympäristövaikutusten arvioinnista (DNSH-periaate), ja kansalaisyhteiskunnan sekä asukkaiden osallisuudesta reilun ja sosiaalisesti kestävä siirtymän toteuttamiseksi.

Horisontaaliset teemat: Talous, Luonto, Turva, Uudistuminen

6. Varsinais-Suomessa kiertotalouteen siirtyminen on vähentänyt luonnonvarojen käyttöä, ja päästöjen määrä on laskenut merkittävästi.

- Luodaan yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin toimijoille yhteistyön paikkoja kiertotalouden edistämiseksi.
- Tehdään Varsinais-Suomen keskeisten arvoketjujen maakunnallinen materiaalivirta-analyysi.
- Vähennetään Varsinais-Suomen ilmastopäästöjä kehittämällä ja ottamalla käyttöön ilmastoviisaita ratkaisuja.
- Kehitetään ja pilotoidaan ravinteiden kiertotalouden tuotantomenetelmiä ja edistetään kierrätyslannoitteiden kaupallistamista.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomessa kiertotalouteen siirtyminen on vähentänyt luonnonvarojen käyttöä. Lisäksi päästöjen määrä on laskenut merkittävästi.

Kiertotaloutta tuetaan luomalla maakunnan toimijoille yhteistyön paikkoja kiertotalouden ja aineettoman arvonnun edistämiseksi. Näin saadaan kokonaiskuva maakunnan

kiertotalousosaamisesta ja -kokemuksesta, sekä alueen kiertotalouspotentiaali käyttöön parhaalla tavalla. Hyödynnetään ja jatketaan jo tehtyä työtä muun muassa tekstiilien kierrätystoiminnan, kuntien ilmasto-ohjelmien, maatilojen ilmastoviisaiden ratkaisujen sekä metsätalouden hiilensidonnan osalta. Erityisesti järjestöillä ja kansalaistoimijoilla on jo nyt paljon kokemusta ja osaamista yhteiskäytöstä, tuotteiden eliniän pidentämisestä sekä jakamistaloudesta; näidenkin ratkaisujen pohjalta tavoitellaan taloudellista kannattavuutta silloin, kun kiertotaloudesta tehdään liiketoimintaa.

Uusia ratkaisuja haetaan esimerkiksi rakentamisen osalta: olemassa olevan rakennuskannan hyödyntäminen ja peruskorjaaminen on ilmaston kannalta purkavaa uudisrakentamista parempi vaihtoehto. Uudisrakentamisessa tulee toteuttaa luonnonvaroja säästävän rakentamisen ratkaisuja.

Tuetaan Saaristomeren (ja Selkämeren) valuma-alueen ravinnekierron konkreettisten ratkaisujen hakua. Kiinnitetään huomiota mm. lannan ravinnekiertoon, viherrakentamisen ravinnepestöihin, jätevedenpuhdistamoihin, kalatalouden ja vesiviljelyn mahdollisuuksiin. Lisäksi tuetaan vieraslajien poistoa vesistöistä ja selvitetään niiden hyödyntämistä ravinneainemassoina pelloilla tai esimerkiksi biokaasuna.

Tärkeänä työkaluna tavoitteen osalta on muun muassa Varsinais-Suomen ilmastotiekartta, jossa hiilineutraalius on asetettu tavoitteeksi vuodelle 2035, sekä ympäristöministeriön koordinoima Green Deal -sitoumus. Tukena toimii myös hallitusohjelma, jossa Saaristomeren valuma-alue on asetettu ravinnekierron pilottialueeksi.

Horisontaaliset teemat: Talous, Luonto, Uudistuminen

7. Kestävä ruoan tuotanto on Varsinais-Suomessa kannattavaa, ja ruoan jalostusaste on noussut.

- Vauhditetaan Varsinais-Suomen kestävää siirtymää ruokapalvelu- ja elintarvikehankinnoilla ja markkinoidaan kestävää varsinaissuomalaista ruoantuotantoa.
- Tehdään Varsinais-Suomesta uudistavan maatalouden mallialue.
- Lisätään koko ruokaketjun yrittäjien tulevaisuusajattelua ja tuotekehitystyötä elintarvikkeiden jalostusasteen nostamiseksi ja viennin kasvattamiseksi.

Vuonna 2030 kestävä ruoan tuotanto on Varsinais-Suomessa kannattavaa, ja ruoan jalostusaste on noussut. Olemme nostaneet Varsinais-Suomen maatilat kestäväen kehityksen kärkeen. Näin huolehdimme taloudellisesti kannattavasta maaseutuyrittäjyydestä ja vahvistamme maakunnan kilpailukykyä ja huoltovarmuutta.

Julkisten ruokapalveluiden ja hankkijoiden rooli on keskeinen ruokajärjestelmän kehittämisen näkökulmasta. Tämän vuoksi kunnissa ja hankintayksiköissä tehtävä työ kestävien paikallisten elintarvikehankintojen edistämiseksi on tärkeää. Paikallisten elintarvikkeiden hankintojen kerrannaisvaikutukset ovat merkittäviä. Kannustetaan alueen asukkaat, julkinen sektori, ravintolat ynnä muut toimijat käyttämään lähellä tuotettua ruokaa. Lisätään tietoisuutta ruoan alkuperästä ja tarjotaan hyvää lähiruokaa niin kasvi-, kala- kuin eläintuotannostakin.

Uudistava maatalous mahdollistaa maatalouden vaikutuksen ulottuvissa olevien ekosysteemien jatkuvan parantamisen samalla kun se turvaa tilan pitkäaikaista kannattavuutta. Ruoantuotannon osalta uudistavan maatalouden lisäksi myös viljelyn monipuolistaminen, ilmastonmuutokseen sopeutuminen, resurssien järkevä käyttö, kiertotalous, uudistuneet viljelyteknologiat ja energiankäytön optimoiminen lisäävät kannattavuutta. Huolehditään tarvittavasta osaamisesta ja maatilojen ja yritysten tarvitsemasta teknisestä toimintavarmuudesta.

Edistetään erityisesti pienten elintarvikejalostusyritysten liiketoimintaa ja tuotekehitystä maaseuduilla. Hyödynnetään olemassa olevia testialustoja ja rakennetaan uusia ja lisätään kuluttajien osallisuutta. Edistetään elintarvikejalostusta ja etsitään uusia ratkaisuja esimerkiksi uusien viljakasvien, kasviproteiinien, solumaatalouden mutta myös kalatalouden piiristä. Huoltovarmuuden kannalta

tärkeää on myös vastuullinen lihan-, maidon-, ja kananmunatuotanto ja maa- ja kalatalousalojen vetovoiman vahvistaminen.

Horisontaaliset teemat: Talous, Luonto, Turva, Uudistuminen

Ainutlaatuisen houkutteleva Varsinais-Suomi 2040

Houkuttelevuus, eli vetovoima, kuvaa Varsinais-Suomen kykyä houkutella uusia asukkaita, osaajia, investointeja ja vierailijoita. Vetovoima syntyy alueen vahvuuksista, kuten laadukkaasta koulutuksesta, kulttuuri- ja luontotarjonnasta sekä toimivista yhteyksistä. Varsinais-Suomessa on ainutlaatuisuutta ja erotumme eduksemme muun muassa monimuotoisuuden, luontoympäristöjen ja kulttuuriperintömme vuoksi. Vetovoimaa kasvatetaan vahvalla brändityöllä ja kansainvälisellä näkyvyydellä.

Varsinais-Suomen vetovoiman tilannekuvaa ja kehityksen suuntaa seurataan vetovoimaindeksillä, joka koostuu seuraavista muuttujista (alustava luonnos muuttujista):

- Väestönmuutos % kolmen tai viiden viime vuoden aikana
- Väestönmuutos % MDI:n väestöennusteen mukaan vuosina 2024–2040 tai Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan 2024–2045
- Väestöllinen huoltosuhde (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi)
- Valmistuneiden asuntojen määrä suhteessa 10 000 asukkaaseen viimeisen kolmen vuoden aikana per vuosi
- Yöpymisten absoluuttinen määrä tai suhteessa 10 000 asukkaaseen (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi)
- Ulkomaalaistaustaisten tai vieraskielisten osuus väestöstä (viimeisin käytettävissä oleva tilastovuosi tai kvartaali)
- Korkeakoulujen aloituspaikkojen määrä suhteessa alueen 19–29-vuotiaan väestön määrään
- Kansainvälisten opiskelijoiden osuus kaikista korkeakouluopiskelijoista
- Muuttohalukkuus Suomessa -tutkimuksen tulokset maakunnittain tai vastaava alueen houkuttelevuutta kuvaava muuttuja
- Lentoasemien matkustajamäärä per maakunnan asukas

Seuraavassa esitellään maakuntaohjelman vetovoimatavoitteet. Tavoitteet on jaettu kahteen ryhmään: yrittäjä- ja osaajamyönteisyys, sekä elämykset ja kulttuuri. Elämyksiin ja kulttuuriin liittyviin vetovoimatekijöihin ajatellaan liittyvän asioita, jotka erityisesti vaativat meiltä valmiutta uuteen ajatteluun sekä merkittäviin panostuksiin, myös taloudellisesti. Jokaisen tavoitteen kohdalla on tunnistettu toimenpiteitä, joilla tavoitteen toteutumista vuoteen 2030 mennessä halutaan vauhdittaa.

Yrittäjä- ja osaajamyönteisyys

8. Yritysten ja investoijien on sujuvaa sijoittua Varsinais-Suomeen.

- Vahvistetaan laadukasta Invest in -toimintaa valmiilla palvelupaketeilla.

Vuonna 2030 uusia yrityksiä hakeutuu Varsinais-Suomeen aikaisempaa enemmän ja yritysekosysteemimme vahvistuu. Myös maakunnan ulkopuoliset investoijat ovat löytäneet yrityksemme ja TKI-toimintamme. Laadukkaan Invest in -toiminnan avulla alue tehdään houkuttelevaksi maakunnan ulkopuolelta tuleville yrityksille sekä investoijille. Valmiissa palvelupaketeissa huomioidaan muun muassa kaavoitukseen, asumiseen, liikkumiseen, yrityspalveluihin, koulutukseen ja perheiden arkeen liittyviä kysymyksiä. Palvelupakettien muodostamisessa hyödynnetään palvelumuotoilua.

Olemassa oleva alueen elinvoimainen ja monipuolinen yritysverkosto ja hyvä yhteistyö julkisen sektorin kanssa muodostavat hyvän pohjan uusien toimijoiden houkutteluun. Kansainvälisesti kilpailukykyiset korkeakoulujen tutkimusinfrastruktuurit sekä testialustat tuovat kilpailuetua yritysten houkutteluun.

Eri toimijoiden yhteistyöllä autetaan tulijoita löytämään valmiita yritysverkostoja, korkeakoulujen ja oppilaitosten osajia, tarpeisiin vastaavia julkisia toimijoita sekä kansallisia että kansainvälisiä rahoittajia.

Horisontaaliset teemat: Talous, Uudistuminen

9. Varsinais-Suomen korkeakoulut ja ammatilliset oppilaitokset ovat Suomen vetovoimaisimpia

- Vahvistetaan varsinaissuomalaisten korkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten korkean tason ja monipuolisen osaamisen tunnettuutta kansallisesti ja kansainvälisesti.
- Vahvistetaan opiskelijoiden ja opiskelun tuen malleja, ja aktiivista opiskelijaelämää Varsinais-Suomessa.
- Vaikutetaan korkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten TKI- ja koulutusrahoituksen kohdentumiseen Varsinais-Suomelle tärkeisiin teemoihin.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomen yliopistot, ammattikorkeakoulut ja ammatilliset oppilaitokset ovat Suomen vetovoimaisimpia. Tämä toteutuu vahvistamalla oppilaitosten tunnettuutta kansallisesti ja kansainvälisesti.

Tuodaan esiin meille erityisiä vahvoja ekosysteemejä, kuten Kulttuurikampus, Teknologiakampus ja Terveyskampus. Hyödynnetään yhteistä infrastruktuuria, toteutetaan aktiivisesti kansainvälistä tutkijavaihtoa ja houkutellessa kansainvälisiä TKI-infrastruktuureja Varsinais-Suomen alueelle esimerkiksi energiaan, ruokatuotantoon tai uusiin tietojärjestelmiin liittyen. Panostetaan tohtori- ja postdoc-ohjelmien yhä parempaan suunnitteluun ja palvelumuotoiluun. Tehdään tiivistä yhteistyötä muun muassa elinkeinoelämän kanssa. Tehdään opiskelijamarkkinointia vastuullisesti, erityisesti Euroopassa.

Opiskelijoiden tukeminen ja opiskelun tuen mallien kehittäminen, sekä aktiivisen opiskelijaelämän ja laadukkaiden kulttuuripalvelujen tarjoaminen ovat opiskelijan hyvinvoinnin kannalta tärkeitä asioita. Opiskelijajärjestöjen rooli on merkittävä. Erityisesti kansainväliset opiskelijat tarvitsevat tukea suorittaakseen opinnot loppuun. Maakunnan kaksikielisyys ja laaja osaaminen myös muissa kielissä lisää vetovoimaa ja toisaalta viihtyvyyttä kansainvälisten opiskelijoiden osalta.

TKI- ja koulutusrahoituksen kohdentumiseen Varsinais-Suomelle tärkeisiin teemoihin, maakunnan korkeakouluihin ja oppilaitoksiin, vaikutetaan yhdessä monin eri tavoin. Euroopan unionin tuleva rahoituskausi ja siihen liittyvät valinnat ovat tärkeitä Varsinais-Suomelle kansallisten painotusten rinnalla.

Läpinäkyvyyttä tutkimukselle lisätään myös kutsumalla varsinaissuomalaiset mukaan tieteen tekemiseen. Korkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten lisäksi huomioidaan myös tutkimuslaitosten ja erilaisten neuvontajärjestöjen merkittävä työ vetovoiman vahvistamisessa.

Horisontaaliset teemat: Uudistuminen

10. Mielekkäät työmahdollisuudet houkuttelevat osaajia maakuntaan.

- Varsinais-Suomessa yhdistetään työ ja tekijät.
- Nostetaan organisaatioiden valmiutta palkata kansainvälisiä työntekijöitä ja houkutellessa uusia työntekijöitä maakuntaan myös muualta Suomesta.
- Tuodaan ihmisiä yhteen ja mahdollistetaan tukiverkkojen rakentuminen uusille varsinaissuomalaisille, erityisesti yksin maakuntaan muuttaneille ja osaajien perheille.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomi houkuttelee yhä uusia osaajia maakuntaan. Varsinais-Suomen tavoitteet lisätä TKI-toiminnan investointeja sekä tukea yritysten kasvua ja kansainvälisyyttä edellyttävät lisää

osaavaa työvoimaa niin suorittavalla kuin erityisasiantuntemustakin vaativilla tasoilla – työnantajien on siis huolehdittava omasta vetovoimastaan. Samalla kun työvoimaa haetaan kansallisesti, on erityisesti kansainvälisen rekrytoinnin ja työperäisen maahanmuuton prosesseja sujuvoitettava.

Varsinais-Suomessa yhdistetään työ ja tekijät. Tunnistamme ja tunnustamme ihmisen osaamisen koko elinkaaren ajalta, etenkin maahan muuttaneiden osalta. Lyhennämme opiskeluaikaa ja nopeutamme työelämään siirtymistä. Tunnistamme uusia työn tekemisen tapoja. Tuemme myös heikommassa tilanteessa olevien, osatyökykyisten, työttömien ja syrjäytyneiden mahdollisuuksia löytää itselleen sopivia työnteon tapoja ja malleja.

Organisaatioiden valmiutta palkata maakuntaan muualta tulevia, erityisesti kansainvälisiä työntekijöitä täytyy tukea monin tavoin. On tärkeää, että Varsinais-Suomeen saapunut työntekijä löytää paikkansa ja haluaa jäädä maakuntaan töihin. Tämä edellyttää, että integraatio onnistuu muutenkin kuin työssä. Työpaikkoihin kiinnittymisen tukena yhteistyötä tulee jatkaa monipuolisesti kansalaisyhteiskunnan toimijoiden, järjestöjen ja yhdistysten, ja esimerkiksi kulttuurikentän kanssa – ja näitä vetovoimatekijöitä on vahvistettava kaupunkien lisäksi maaseuduilla.

Varsinais-Suomen kaksikielisyys on vahvuus osaajien houkuttelussa ja sitä on hyödynnettävä ja kasvatettava monikielisyyden suuntaan. Samaan aikaan on tarjottava laadukasta suomen kielen opetusta. Maahanmuuttajien ja heidän yhteisöjensä osallistaminen tukee kotoutumista, estää segregatiota ja lisää maakunnan kulttuurista monimuotoisuutta.

Horisontaaliset teemat: Talous

Elämykset, yhteydet ja kulttuuri

11. Varsinais-Suomi on myönteisesti erottuva.

- Levitetään maakunnan ulkopuolella tietoa Varsinais-Suomen vahvuuksista ja tarpeista.
- Viestitään yhdessä varsinaissuomalaisuudesta ja nostetaan esiin sen omaleimaisuutta ja ainutlaatuisuutta.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomi on myönteisesti erottuva niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Varsinais-Suomessa on maailman kauneimman saariston rauhaa, urbaania sykettä, luovuutta ja liikunnan iloa, historian havinaa, modernia huipputaamista ja opiskelijakaupunkien energiaa. Olemme ainutlaatuinen yhdistelmä sijaintia, luontoa, kulttuuria, väestöä ja innovaatioita. Mutta vaikka esimerkiksi Turun kaupunki ja saaristoalue ovat viime vuosina onnistuneet vahvistamaan houkuttelevuuttaan, on maakunnassa vielä paljon sellaista, joka ansaitsee laajempaa tuttuutta ja näkyvyyttä.

Levitetään tietoa vahvuusistamme ja tarpeistamme kansallisesti ja kansainvälisesti. Näemme mahdollisuuksia huoltovarmuuden turvaajana, hyvinvoinnin vahvistajana, teknologian kehittäjänä, laadukkaan korkeakoulutuksen monipuolistajana, kansainvälisenä ja kestäväenä merellisenä luontomaakuntana. Perustetaan Pro Varsinais-Suomi ry, joka myönteisesti levittää tietoa Varsinais-Suomesta muualla Suomessa ja ajaa maakunnan etua.

Viestitään yhdessä menestystarinoinamme, saariston ja Saaristomeren ainutlaatuisuudesta, sijainnistamme Suomen siltana Eurooppaan, ja hyvästä elämänlaadusta, laadukkaasta tutkimuksesta ja koulutuksesta – ja menestyvistä yrityksistämme! Nostetaan esiin varsinaissuomalaisia taiteilijoita, kulttuuritoimijoita ja kulttuurikohteita.

Varsinaissuomalaisuus – ylpeys pitkästä historiasta, omat murteet, asiantuntevuus, saaristolaisuus ja vahva maaseutuymmärrys – ansaitsee sekin nousta alueen vetovoimatekijäksi.

Horisontaaliset teemat: Uudistuminen

12. Saaristo ja Varsinais-Suomen luonto- ja kulttuurikohteet ovat Suomen vetovoimaisin kestävä matkailun kokonaisuus.

- Vahvistetaan paikallisten elämys- ja kulttuuripalvelujen markkinointia. Kehitetään kylämatkailua ja talviesongin matkailukysyntää tuotteistamalla saariston syksy ja talvi.
- Parannetaan pyörämatkailun reitistöjä ja palveluita ja lisätään Varsinais-Suomen tunnettuutta eurooppalaisena pyörämatkailukohteena.

Vuonna 2030 saaristo ja Varsinais-Suomen luonto- ja kulttuurikohteet muodostavat Suomen vetovoimaisimman kestävä matkailun kokonaisuuden. Varsinais-Suomessa on maailman lukumääräisesti suurin saaristo, ja Suomen vanhinta historiaa ja kulttuurikohteita. Nämä yhdessä muodostavat Suomen vetovoimaisimman kestävä matkailun kokonaisuuden. Meiltä löytyy edellytykset niin ruoka-, kulttuuri-, liikunta-, hyvinvointi- ja terveys-, elämys-, kylä- ja maaseutu-, sekä kokous- ja messumatkailunkin kehittämiseen.

Vahvistetaan paikallisten elämys- ja kulttuuripalvelujen markkinointia. Lisätään yrittäjien verkostoitumista ja yhteistyötä, vahvistetaan kyläyhteisöjä ja saariston identiteettiä, palveluiden digitaalista saatavuutta ja laadukasta majoituskapasiteettia. Tärkeää on lähestyä kehittämistyötä kestävyden näkökulmasta ja kehittää uudistavan matkailun tuotteita: me emme tavoittele massaturismia. Tuotteistetaan saaristo ympärivuotisesti, niin että sinne saavutaan myös syksyllä ja talvella nauttimaan luonnosta, hiljaisuudesta ja rauhasta.

Pyörämatkailu ja hitaan matkailun korostaminen Varsinais-Suomessa perustuu kohtuullisiin etäisyyksiin ja reittien varrella oleviin lukuisiin luonto-, kulttuuriperintö- ja taidekohteisiin. Liitytään ja hyödynnetään eurooppalaisia ja kansainvälisiä reitistöjä markkinoinnissa. On tärkeää lisätä yhdistys-yritys-yhteistyön välineitä, joilla voidaan poistaa matkailupalveluiden kehittämisen esteitä. Yhdistyksissä on paikallisuus ja kulttuuri, yrityksillä kyky tuotteistaa ja luoda asiakkaille kestäviä palveluketjuja.

Horisontaaliset teemat: Talous, Luonto, Uudistuminen

13. Yhteydet Varsinais-Suomesta länteen ovat Suomen kansainvälisen liikenteen ja huoltovarmuuden ytimessä

- Tehdään läntiset matkaketjut tunnetuiksi: markkinoidaan Turun lentoaseman yhteyksiä sekä laivajuna-yhteyksiä Varsinais-Suomesta Eurooppaan.
- Kehitetään toimivat yhteydet logistiikan, elinkeinoelämän ja asumisen tarpeisiin.
- Edistetään Länsiradan toteutusta kokonaisuudessaan ja kartoitetaan Turusta länteen suuntautuvien kiinteiden yhteyksien kehittämismahdollisuuksia.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomen liikenneyhteydet ovat Suomen kansainvälisen liikenteen ja huoltovarmuuden ytimessä: Varsinais-Suomi on Suomen silta Eurooppaan. Maakunnasta on hyvät yhteydet lentäen muun muassa Tukholmaan, Kööpenhaminaan, Riikaan ja Gdanskiin, sekä kausittain muihin eurooppalaisiin kaupunkeihin ja lomakohteisiin. Lentoyhteyksien halutaan pysyvän hyvinä ja laajentuvan. Myös laivayhteydet Ruotsiin ja esimerkiksi Saksaan ovat hyvät.

Maakunnan sisällä ja kansallisen huoltovarmuuden näkökulmasta on erittäin tärkeää edistää Helsingin ja Turun välille rakennettavan Länsiradan toteutumista, jotta yhteydet Ruotsin kautta Eurooppaan ovat koko Suomen käytettävissä sujuvasti. Logistiikan ja elinkeinoelämän näkökulmasta tärkeää on tutkia myös länsirannikon ratayhteyden rakentamista. Hyvät kulkuyhteydet edistävät työssäkäyntialueen laajentamista ja siten työllistymistä.

Kiinteä yhteys Varsinais-Suomesta Ruotsiin olisi Suomen huoltovarmuuden ja logististen yhteyksien kannalta myönteinen asia.

Horisontaaliset teemat: Talous, Turva, Uudistuminen

Varsinais-Suomi sinua varten 2040

Elinvoiman ja vetovoiman lisäksi maakunnalla täytyy olla pitovoimaa. Pitovoima tarkoittaa kykyä saada nykyiset asukkaat, osaajat ja yritykset viihtymään ja pysymään Varsinais-Suomessa. Pitovoima edellyttää sujuvaa arkea, hyvää elämänlaatua, osallisuutta ja tulevaisuuden mahdollisuuksia. Pitovoima vahvistuu, kun maakunta tarjoaa mielekkäitä työ- ja opiskelupaikkoja, laadukkaita palveluja sekä turvallisen, kestävän ja viihtyisän elinympäristön – on asukkaitaan varten. Mahdollisuus nauttia hyvinvoivasta ja monimuotoisesta luonnosta vahvistaa hyvinvointia. Pitovoimaa on myös kiinnittyminen ympäröivään kulttuuriin ja kulttuuriperintöön.

Varsinais-Suomen pitovoiman tilannekuva ja kehityksen suuntaa seurataan pitovoimaindeksillä, joka koostuu seuraavista muuttujista (alustava luonnos muuttujista):

- Vapaa-ajan asuntojen määrä suhteessa 1000 tai 10 000 vakituiseen asukkaaseen
- Ylemmän korkeakoulututkinnon ja AMK-tutkinnon suorittaneiden jääminen koulutusmaakuntaan kolme vuotta valmistumisen jälkeen
- Elämänlaatunsa (EuroHis-8) hyväksi tuntevien osuus (kolmen viimeisimmän tilastovuoden keskiarvo)
- Kansalaisten luottamusta kuvaava indikaattori
- Kirjastolainat per asukas
- Teatterikäynnit per asukas (tai vastaava kulttuurimuuttuja)
- Ulkomaalaistaustaisten työllisyysaste
- CO₂-päästöt per asukas
- Uusi vapaaehtoisesti suojeltu metsäala suhteessa koko metsäalaan vuosittain
- YKR-joukkoliikennevyöhykkeellä asuvien osuus koko maakunnan väestöstä

Seuraavassa esitellään maakuntaohjelman pitovoimatavoitteet. Tavoitteet on jaettu kolmeen ryhmään: osaava kansalaisuus, hyvinvointi ja hyvä elämä, sekä luonto ja yhteinen kulttuuriympäristö. Erityisesti hyvinvointiin ja hyvään elämään liittyvät tavoitteet vaativat meiltä uutta ajattelua ja toimintatapojen terävöittämistä, kun väestörakenne muuttuu. Jokaisen tavoitteen kohdalla on tunnistettu toimenpiteitä, joilla tavoitteen toteutumista vuoteen 2030 mennessä halutaan vauhdittaa.

Osaava kansalaisuus

14. Varsinais-Suomi on sivistysmaakunta, jossa arvostetaan koulutusta ja elinikäistä oppimista.

- Panostetaan vahvoihin perustaitoihin nojaavaan koulutus- ja osaamistason nostamiseen varhaiskasvatuksesta ja perusopetuksesta alkaen, mikä luo pohjan tieteelle, taiteelle, tutkimukselle, innovaatioille ja työllisyydelle.
- Varmistetaan ammatillisen koulutuksen laatu ja vastaaminen tulevaisuuden työelämän tarpeisiin erityisesti osaajapula-aloilla.
- Tuotetaan toimivat ja saavutettavat työikäisen väestön koulutus- ja osaamispalvelut koulutuksen järjestäjien, järjestöjen ja kolmannen sektorin yhteistyössä.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomi on vahvistanut asemaansa sivistysmaakuntana. Varsinais-Suomen tavoite on lisätä tulevana vuosina menestyvää yritystoimintaa, kasvattaa tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa, tarjota monipuolisia ja luovia palveluita, ja vahvistaa maakunnan kokonaisturvallisuutta muun muassa demokratiakasvatuksen keinoin. Siksi tärkeää on, että varsinaissuomalaisilla – niin suomen- ja ruotsinkielisillä kuin maahan muuttaneilla muunkielisilläkin – on vahva perusosaaminen, esimerkiksi luku- ja digitaidoissa ja laskemisessa.

Varsinais-Suomen asema monikielisenä maakuntana on rikkaus perusopetuksessakin. Kielikylpymahdollisuudet ja kielen oppimisen tukitoimet mahdollistavat hyvän kielitaidon oppilaille ja auttavat eteenpäin koulutuksessa ja myöhemmin työelämässä.

Varsinais-Suomessa onkin laadukkaat koulutusmahdollisuudet ja maan parhaat lukiot. STT:n vuoden 2024 lukiovertailussa suurten lukioiden sarjassa ykköstitan vei Pargas svenska gymnasium. 15 parhaan joukossa olivat myös Nousiaisten lukio ja Katedralskolan i Åbo. Pienten lukioiden sarjassa Mynämäen lukio tuli kymmenenneksi. Turun yliopistoon oli keväällä 2025 toiseksi eniten hakijoita Suomessa Helsingin yliopiston jälkeen (erotus alle 300 hakijaa).

Ammatillisen koulutuksen puolella varmistetaan, että koulutus vastaa tulevaisuuden työelämän tarpeisiin. Otetaan yritykset yhä vahvemmin mukaan koulutussisältöjen suunnitteluun. Vahvistetaan työikäisen väestön aiemman osaamisen tunnistamista ja tunnustamista ammatillisessa koulutuksessa etenkin maahan muuttaneiden osalta, jolloin lyhennetään opiskeluaikaa ja nopeutetaan työelämään siirtymistä

Parannetaan työikäisen väestön osallistumisastetta koulutukseen yhteisen jatkuvan oppimisen ekosysteemin kautta. Tavoite on EU:n koulutuspolitiikan mukainen 60 % osallistumisasteen tavoite vuosikymmenen loppuun mennessä. Kehitetään tutkintoon johtamattomien koulutusten ja nonformaalin oppimisen kautta saavutetun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista. Tuetaan järjestöjen ja kolmannen sektorin tarjoaman koulutuksen hyväksiluettavuutta osana jatkuvaa oppimista.

Horisontaaliset teemat: Turva

15. Varsinais-Suomen oppilaitoksista valmistuneet jäävät ja työllistyvät maakuntaan.

- Kootaan alueellisia harjoittelupaikkapooleja oppilaitoksien tueksi.
- Tehdään korkeakoulujen ja maakunnan yritysten ja organisaatioiden välille sopimuksia vastavalmistuneiden ensimmäisistä työpaikoista.
- Tuodaan työnantajaorganisaatiot ja opiskelijat yhteen säännöllisesti oppilaitosten, kuntien, työllisyysalueiden ja kehitysyritysten toimesta.
- Rakennetaan opiskelijoille sujuvia koulutuspolkuja jatko-opintoihin maakunnan eri koulutustasojen ja oppilaitosten välillä.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomen laadukkaista oppilaitoksista valmistuneet jäävät ja työllistyvät yhä useammin maakuntaan. Tätä varten on tärkeää tukea ensimmäisen harjoittelu- tai työpaikan löytymistä.

Kootaan alueellisia harjoittelupaikkapooleja, joista paikkaa on helppo hakea. Tehdään sopimuksia oppilaitosten ja muiden toimijoiden – kuntien, kehittämissyhtiöiden, virastojen, järjestöjen ja muiden organisaatioiden – välille ensimmäisten työpaikkojen tarjoamisesta, ja huomioidaan tässä erityisesti kansainväliset opiskelijat, joille haku voi olla kantaväestöä haastavampaa.

Tuetaan jatko-opintoja: rakennetaan sujuvia koulutuspolkuja eri oppilaitosten ja koulutustasojen välillä, ja huomioidaan erityisesti polku ammatillisesta koulutuksesta ammattikorkeakouluhin. Markkinoidaan mahdollisuuksia etenkin ammatillisella toisella asteella ja erityisesti kansainvälisille opiskelijoille.

Horisontaaliset teemat: Turva, Uudistuminen

Hyvinvointi ja hyvä elämä

16. Varsinais-Suomessa voidaan hyvin.

- Huolehditaan väestön hyvinvoinnista kaikkien sektoreiden tiiviissä yhteistyössä.
- Toteutetaan yhteiskehittämistä hyödyntäviä osallisuuskokeiluja, joiden pohjalta luodaan ja otetaan käyttöön toimivat käytännöt sekä muodostetaan yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja.
- Tuetaan varsinaissuomalaisten luonto- ja kulttuurihyvinvointia.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomessa kaikki väestöryhmät ovat arvokas osa yhteiskuntaa ja jokaisen hyvinvointia tuetaan.

Suomalainen väestörakenne on muutoksessa. Väestö vanhenee, vähenee ja monimuotoistuu. Ikääntyvien hyvinvoinnin tarpeet kasvavat, ja yhä useampi nuori kokee yksinäisyyttä ja kokemus elämänlaadusta on heikentynyt. Myös maahan muuttaneiden kotoutumista täytyy kehittää. Tarvitsemme yhä tiiviimpää ja laajempaa yhteistyötä eri sektoreiden kesken vastataksemme näihin haasteisiin. Hyvinvointialueet, kunnat, yritykset, järjestöt ja yhdistykset yhdessä etsivät ja kehittävät ratkaisuja, joilla muun muassa itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus ja erittäin heikkoa osallisuutta kokeneiden osuus pienenee. Tärkeänä työkaluna työssä on Varsinais-Suomen alueellinen hyvinvointisuunnitelma 2026–2029 toimenpiteineen.

Osallistamisella tavoitellaan muitakin kuin lakisääteisiä osallistumisen tapoja. Näitä voivat olla esimerkiksi murrosareenat, kumppanuuspöydät, asukasraadit ja kylien neuvottelukunnat ja kulttuuripalvelut. Kutsutaan nuoret mukaan toimintaan ja edistetään sukupolvien yhteistyötä ja hiljaisen tiedon siirtymistä. Järjestetään maallimuuttajille ja maahanmuuttajille kyläkummitoimintaa, joka auttaa kotiutumisen. Kartoitetaan vajaakäytössä olevia julkisia tiloja ja alueita ja otetaan ne käyttöön yhteisöllisinä kohtaamispaikkoina.

Hyvinvointia ja mielenterveyttä tukevat terveelliset elämäntavat: sopiva liikkuminen, terveellinen ruokavalio ja luonnossa virkistäytyminen. Varsinais-Suomessa on erityisen hyvä mahdollisuus nauttia ainutlaatuisesta luonnosta, sekä lähellä tuotetusta ja laadukkaasta ruoasta. Ylläpidetään varsinaissuomalaista kulttuuria, maaseutukulttuuria ja niihin liittyvää palveluntarjontaa hyvinvoinnin edistäjänä. Suunnitellaan ja tuetaan liikuntapaikkoja, virkistysreittejä ja harrastusmahdollisuuksia: tehdään luonto- ja kulttuurihyvinvoinnin edistämishjelmat ja tuetaan myös näitä vahvistavaa liiketoimintaa.

Horisontaaliset teemat: Turva, Uudistuminen

17. Varsinais-Suomessa elinympäristöt tukevat hyvää elämää.

- Tehdään stressitestejä asuinalueille ja poistetaan arjen sujuvuutta heikentäviä tekijöitä.
- Vähennetään arjen siirtymistarvetta parantamalla lähipalveluja ja viihtyisiä elinympäristöjä.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomessa on hyvä ja turvallista asua ja elää kaikkialla maakunnan alueella. Kehitämme maakuntaa tasapainoisesti huomioiden alueiden erityistyyppit ja -tarpeet.

Huolehdimme siitä, että elinympäristömme rakennetusta infrastruktuurista pidetään huolta: tietoliikenneyhteyksistä, tieverkosta, rakennuskannasta. Tarjotaan monipuolisesti harrastusmahdollisuuksia, kulttuuripalveluja, ja pidetään huolta esimerkiksi lähikirjastoista ja muista yhteisöllisistä tiloista. Uudistetaan arkielämää, otetaan käyttöön uudenlaisia teknologioita ja toimintatapoja.

Kehitetään asuinalueiden toimivuutta erilaisin stressitestein, joilla tutkitaan muun muassa energia- ja liikenneköyhyyttä. Autoilun tarvetta voidaan vähentää hyvillä julkisen liikenteen palveluilla, turvallisilla pyöräilyväleillä ja jalankulkuteillä, lähipalveluilla, palvelujen tuomisella asiakkaiden luo, ja vaikkapa etätyötiloilla.

Lähipalveluiden parantaminen koskee niin julkisia, yksityisiä kuin kolmannenkin sektorin palveluja. Rakennetaan malleja ja sopimuksia, joilla toimijat tuodaan yhteen ja kehittämistyötä tehdään pitkäjänteisesti ja asukkaita osallistavasti.

Horisontaaliset teemat: Luonto, Turva, Uudistuminen

18. Varsinais-Suomessa varautuminen ja keskinäinen luottamus vahvistavat maakunnan kokonaisturvallisuutta

- Laaditaan ja otetaan käyttöön Varsinais-Suomen yhteinen varautumissuunnitelma.
- Lisätään demokratiakasvatusta ja -osaamista kaikilla yhteiskunnan tasoilla.
- Tuetaan maakunnan toimijoiden ja asukkaiden valmiutta toteuttaa kestävyysmurrosta reilulla ja tehokkaalla tavalla.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomessa on vahva varautumisen kulttuuri, joka perustuu keskinäiseen luottamukseen. Geopoliittinen tilanne Euroopassa on kiristynyt 2020-luvulla ja globaalit muutokset (ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden heikentyminen, kasvava digitalisaatio) haastavat yhteiskuntia. Varautumalla näihin riskeihin ja keskinäistä luottamusta vahvistamalla Varsinais-Suomi vastaa epävarmuuteen ja löytää tapoja toimia ja jopa menestyä myös poikkeusoloissa.

Laaditaan ja otetaan käyttöön Varsinais-Suomen yhteinen varautumissuunnitelma. Viranomaisten, kuntien, yritysten, kolmannen sektorin ja yksilöiden yhteistyön kautta tunnistetaan maakuntaa uhkaavat riskit ja varaudutaan niihin yhdessä. Etsitään uusia ratkaisuja ja muokataan esimerkiksi kaupunkien ja maaseutujen yhteisöllisiä tiloja valmiuskeskuksiksi. Oleellista on huolehtia muun muassa maakunnan ruoka- ja vesiturvasta, energiaturvallisuudesta sekä logistisen järjestelmän varmuudesta myös poikkeusoloissa. Myös yritysten resilienssiä täytyy tukea ja selvittää mahdollisuuksia esimerkiksi väliaikaisiin paikallisen valmistamisen klustereihin.

Yksilöt ja heidän tietonsa, taitonsa ja asenteensa sekä muutosvalmiutensa ovat kokonaisturvallisuuden perusta. Ihmisten keskinäinen luottamus on keskeinen yhteiskuntaa koossa pitävä tekijä. Konkreettisten varautumistoimien lisäksi on tärkeää lisätä demokratiakasvatusta ja -osaamista kaikilla yhteiskunnan tasoilla. Medialukutaito ja kyky olla asioista rakentavasti eri mieltä vahvistavat osaamistamme huomata hybridi- ja informaatiovaikuttamisen yritykset. Osallisuus ja taitojen vahvistaminen vähentävät polarisaatiota ja segregaatiota. Yhteiset julkiset kohtaamisen paikat, kuten kirjastot, vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tietopohjainen ja proaktiivinen muutokseen ja murrokseen asennoituminen tuo voimaantumisen ja vaikuttamismahdollisuuksien tunnetta.

Samalla, kun tunnistamme riskejä ja varaudumme, on tärkeää vahvistaa erityisesti nuorten luottamusta tulevaisuuteen ja omiin vaikuttamismahdollisuuksiinsa. Keskinäistä luottamusta vahvistaakin, jos onnistumme tekemään Varsinais-Suomesta positiivisten uutisten maakunnan.

Horisontaaliset teemat: Turva

19. Lähijunaliikenne on toimivien matkaketjujen perusta Varsinais-Suomessa.

- Valitaan lähijunaliikenteen organisointimalli ja sitoudutaan ensimmäisen vaiheen rahoitukseen.
- Tehdään kokonaisvaltainen joukkoliikennejärjestelmän suunnitelma, joka huomioi liikkumisympäristön laadun, matkaketjut ja arjen sujuvuuteen vaikuttavat tekijät.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomessa lähijunaliikenne on toimivien matkaketjujen perusta. Maakunnassa on valittu lähijunaliikenteen organisointimalli ja sitouduttu ensimmäisen vaiheen rahoitukseen. Lähijunaliikennettä suunnitellaan Turku-Tampere-, Turku-Salo-, ja Turku-Uusikaupunki-väleille. Suunniteltu lähijunaliikenne eri ratasuunnilla on ostoliikennettä. Henkilöjunien ostoliikenne vapautuu kilpailulle vuoteen 2030 mennessä.

Lähijunaliikenne laajentaa työssäkäyntialueita ja lisää työvoiman liikkuvuutta myös muuttuvissa tilanteissa.

Tehdään kokonaisvaltainen joukkoliikennejärjestelmän suunnitelma, joka huomioi liikkumisympäristön laadun, matkaketjut ja arjen sujuvuuteen vaikuttavat tekijät, joita voidaan tutkia esimerkiksi erilaisten stressitestien avulla.

Horisontaaliset teemat: Talous, Luonto, Turva

Hyvinvoiva luonto ja yhteinen kulttuuriympäristö

20. Saaristomeren tila paranee tehokkaiden toimien ansiosta.

- Toteutetaan vesistöjen tilaa parantavia toimia koko Saaristomeren valuma-alueella luonnon ennallistamiseksi ja vesien hyvän tilan saavuttamiseksi.

- Tehostetaan toimijoiden yhteistyötä ja luodaan maakunnan asukkaille ja mökkiläisille mahdollisuuksia osallistua Saaristomeri-työhön ja sen tukemiseen.
- Tehdään Saaristomeren tilan parantamiseen tähtäävästä toiminnasta näkyvää ja arvostettua.
- Tehdään Saaristomeren valuma-alueesta ravinteidenkierron esimerkkialue.

Vuonna 2030 Saaristomeren tila on parantunut vuodesta 2025 ja paranee koko ajan tehokkaiden Varsinais-Suomessa toteutettujen toimien ansiosta.

Saaristomeren valuma-alueen tila paranee ravinnekuormituksen vähetessä ja se saadaan pois Itämeren suojelukomission HELCOMin hot spot -alueiden listalta. Varsinais-Suomessa toteutetaan HELCOMin hot spot -tiekartan vaikuttavimpia vesiensuojelun toimenpiteitä, ja vaikutetaan aktiivisesti rahoituksen saamiseksi tätä varten. Varsinais-Suomessa ravinteidenkiertoa tuetaan strategisesti ja pitkäjänteisesti, ja kannustetaan ravinteiden kiertoa tukevan infrastruktuurin ja osaamisen lisäämiseen. Saaristomeren valuma-alueesta on tehty ravinteidenkierron esimerkkialue. Tuetaan muutosta myös maankäyttösektorilla, erityisesti maa- ja metsätalouden sekä rakentamisen osalta, jotta saadaan pysyvää parannusta Saaristomeren valuma-alueelle.

Vesien hyvää tilaa edistetään yhteistyössä kuntien, yritysten, korkeakoulujen, järjestöjen ja kansalaisten kesken. Osallistumisen paikkoja tuodaan näkyviksi niin kehittämishankkeissa kuin yritysrahoituksen hankinnassakin. Asukkaat, kausiasukkaat ja mökkiläiset löytävät monipuolisia tapoja osallistua Saaristomeri-työhön ja sen tukemiseen. Lisätään myös maanomistajien tietämystä heidän mahdollisuuksistaan parantaa vesiensuojelua ja vesienhallintaa sekä vähentää luontokatoa omien maidensa käyttöön liittyvillä valinnoilla sekä toimenpiteillä. Saaristomeren alue on myös kulttuurinen ympäristö ja Varsinais-Suomessa vahvistetaan myös saaristo- ja merikulttuurin ylläpitämistä, sekä paikallista elinkeinoelämää.

Merkittäviä työkaluja työssä ovat muun muassa hallituksen Saaristomeri-ohjelma (2021), joka perustuu vesien- ja merenhoidon toimenpideohjelmiin sekä Saaristomeren maatalouden vesiensuojelun tiekarttaan. Lisäksi tärkeää on toimeenpanna EU:n ennallistamisasetuksen toimenpiteitä.

Horisontaaliset teemat: Luonto

21. Varsinais-Suomessa luonnon itseisarvo on tunnustettu ja luonnon monimuotoisuus vahvistuu.

- Edistetään luonnon monimuotoisuutta Varsinais-Suomessa.
- Edistetään Varsinais-Suomen avoimen maaseutumaiseman ja monimuotoisen perinneympäristön säilymistä.
- Tunnistetaan maankäytön kehittämiskohteiden haitalliset luontovaikutukset ja minimoidaan rakentamisesta aiheutuvat luonnonarvojen heikentyminen.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomessa luonnon itseisarvo tunnetaan ja tunnustetaan, ja luonnon monimuotoisuus on alkanut vahvistua.

Varsinaissuomalainen luonto on Suomen monimuotoisinta, ja vastuu sen säilyttämisestä ja ennallistamisesta on varsinaissuomalaisilla toimijoilla. Varsinais-Suomessa panostetaan ympäristötietoisuuteen ja -kasvatukseen lähiluonnon säilyttämisen ja arvostuksen tukemiseksi, sekä toteutetaan Varsinais-Suomen luonnon monimuotoisuusohjelman toimenpiteitä.

Osana kaavoitusta on tärkeä tunnistaa luonnon ydinalueita, joissa suojelu- ja ennallistamistoimet ovat vaikuttavimmillaan, jotta turvataan lajien rikkaus ja terve elinympäristö niin kaupungeissa kuin maaseudulla.

Edistetään Varsinais-Suomen avoimen maaseutumaiseman ja monimuotoisen perinneympäristön säilymistä. Pölyttäjäkato on globaali ongelma ja se uhkaa niin ruuantuotantoa kuin monimuotoisia elinympäristöjä. Monimuotoinen pölyttäjäyhteisö lisää viljelyjärjestelmien kykyä selviytyä esimerkiksi ilmastonmuutoksen tai tautien aiheuttamista haasteista, ja se on oleellinen osa kulttuurimaisemaa ja luontokokemusta. Pölyttäjien elinoloja tuleekin parantaa niin kaupungeissa ja maaseudullakin.

Paras luontoympäristö saavutetaan yhdistäen eri toimijat yhteiseen tavoitteeseen luontokadon pysäyttämiseksi ja luonnon tilan parantamiseksi. Uusien ratkaisujen rinnalla tuetaan ekologisten kompensatiomallien kehittymistä alueella.

Horisontaaliset teemat: Luonto

22. Varsinais-Suomessa on Suomen parhaat kulttuuripalvelut ja lumoavimmat kulttuuriympäristöt.

- Yhteiskehitetään uusia elämispalveluja ja kulttuurituotteita taide- ja kulttuuritoimijoiden sekä yritysten ja julkisten toimijoiden kanssa.
- Tuotetaan tietoa Varsinais-Suomen rakennusperinnöstä ja kulttuuriympäristöistä sekä maakunnan asukkaille että matkailijoille.

Vuonna 2030 Varsinais-Suomessa on Suomen parhaat kulttuuripalvelut ja lumoavimmat kulttuuriympäristöt. Kulttuuripalveluiden ja kehittäminen tukee maakunnan identiteettiä ja luo taloudellista lisäarvoa. Taiteella ja kulttuurilla on henkistä huoltovarmuutta vahvistava rooli kulttuurihyvinvoinnin näkökulmasta. Yhteistyö taide- ja kulttuuritoimijoiden, yritysten ja julkisten toimijoiden kesken mahdollistaa uusien elämispalvelujen ja kulttuurituotteiden luomisen.

Palvelujen kehittämisessä varmistetaan, että matkailijoiden houkuttelemisen lisäksi palvelut rikastuttavat paikallisidentiteettiä ja paikallista kulttuurielämää. Kulttuurin monimuotoisuus, mukaan lukien maahanmuuttajien panos, tukee maakunnan monikielisyyttä ja luo edellytykset kulttuurienväliselle dialogille.

Maakunnan luonnon- ja kulttuuriperintöä hyödyntävä kulttuurimatkailu tarjoaa kestäviä ja ainutlaatuisia elämyksiä. Maakunnassa on paljon vanhaa kulttuurimaisemaa ja rakennusperintöä ja hyvät edellytykset maaseudun elinvoimaa vahvistavalle kylämatkailulle. Ruokakulttuuri on keskeinen osa kulttuuritarjontaa Varsinais-Suomessa.

Kulttuuripalveluiden tavoitteita edistetään muun muassa kulttuuristrategialla ja matkailustrategialla.

Horisontaaliset teemat: Talous, Luonto, Turva

Älykkään erikoistumisen strategia

Älykäs erikoistuminen on Euroopan unionin politiikkamalli, jonka mukaan alueet tunnistavat omat innovaatio- ja kilpailukykyvahvuutensa. Älykkään erikoistumisen strategioiden tavoitteena on luoda alueellisia innovaatioekosysteemejä, joiden avulla alueet voivat tukea tutkimuksen ja kehittämisen muutosta alueelliseksi kasvuksi, sekä uudistua ja ohjata toimintaa ja rahoitusta sinne, missä uudet innovaatiot syntyvät. Lisäksi älykkään erikoistumisen toiminnan tavoite on vahvistaa eurooppalaisten alueiden keskinäistä koheesiota ja vahvistaa koko Euroopan asemaa globaalissa kilpailussa.

Älykäs erikoistuminen keskittyy kilpailukyvyn kasvattamiseen innovaatioita tukemalla. Innovaatioilla ei tässä yhteydessä tarkoiteta vain tuotteita tai tavaroita, vaan myös palveluja, prosesseja ja sosiaalisia innovaatioita. Vaikka vahva kilpailukyky vahvistaa alueen ja sen toimijoiden taloudellista menestystä, oleellisessa roolissa älykkäässä erikoistumisessa on myös innovaatioiden kautta toteutuva Euroopan sosiaalinen ja ympäristöllinen kestävyys ja uudistuminen.

Seuraavassa esitellään luonnos vuosien 2026–2029 painopisteistä sekä avainsanoista, joiden kautta painopisteiden sisältö rakennetaan.

Merelliset ratkaisut (Maritime solutions)

Varsinais-Suomi on maailman innovatiivisin meriteollisuusmaakunta.

Avainsanat: laivanrakennus, autonomiset alukset, risteilyalukset, logistiikka, satamat, telakat, korjaus, toimittajat, suunnittelu, ohjelmointi, järjestelmät, laitteet, vaihtoehtoiset polttoaineet, kaksikäyttömahdollisuudet, toimitusketjut, puhdas sähkö, kokeiluhubit, ekosysteemit.

Ruokainnovaatiot ja ruokaturva (Food innovations and security)

Varsinais-Suomi on ruokaturvaa ja hyvinvointia edistävän ruokajärjestelmän uudistaja.

Avainsanat: elintarvikeketjut, ruokaketjut, uudistava maatalous, kuluttajalähtöiset ja yksilöllisesti mukautetut ratkaisut, uudet viljelykasvit ja -tavat, erikoistuotteet, terveyttä ja hyvinvointia edistävät tuotteet, kestävä ja ennakoiva ruoantuotanto, ruokavalintoihin vaikuttaminen, vaikutusperustainen mallintaminen, huoltovarmuus, hyvinvointi, ravitsemusratkaisut, tutkimusperustainen tuotekehitys.

Terveysratkaisut (Professional health solutions)

Varsinais-Suomi on Suomen vahvin lääkekehityksen ja terveysteknologiaratkaisujen keskittymä.

Avainsanat: terveys, hyvinvointi, lääkekehitys, lääketeknologia, terveysteknologia, kuvantaminen, monialainen kuva-analyysi, bioteknologia, käyttäjälähtöinen palveluinnovointi, diagnostiikka, kvanttitekniikat, synteettinen data, terveysdata, naisten terveys, terveyden tasa-arvo, kaksikäyttömahdollisuudet.

Älykkäät ratkaisut (Smart solutions)

Varsinais-Suomi on älykkäästi teollisuutta ja palveluja uudistavien ratkaisujen tuottaja, sekä älykkään tuotannon kehittäjä.

Avainsanat: teollisuus, palvelut, digitalisaation käyttöönotto, tekoäly, automatisaatio, robotisaatio, kyberosaaminen, virtuaalisuus, kvanttiosaaminen, prosessien kehittäminen, tiedolla johtaminen, kaksikäyttömahdollisuudet, datatalous, data-analyysi, strategiset kumppanuudet, tiedon luotettava arviointi.

Kestävä muutos (Leading the sustainability change)

Varsinais-Suomi rakentaa vastuullisen ja tuottavan liiketoiminnan ekosysteemiä.

Avainsanat: korvaava tai vaihtoehtoinen tuotanto, kiertotalous, vihreä siirtymä, puhdas energia (vety), sähköistyvä liikenne (akut), resurssiviisaus, kestävyysmurros, kestävä rakentaminen, kestävä matkailu, ravinteiden kiertotalous, huoltovarmuus.

